

ванням та управлінням широкомастабними та радикальними процесами змін в освітніх системах. Соціальна інституціоналізація філософії освіти, що стала першим результатом такого виділення, привела до формування поки що аморфного співтовариства вчених та практиків, що професійно займаються проблемами філософії освіти. На певному рівні консолідації та становлення, процес соціальної інституціоналізації переростає у процес когнітивної інституціоналізації.

Бібліографічні посилання

1. **Бермус А. Г.** Модернизация образования: философия, политика, культура: научная монография [Текст] / А. Г. Бермус. — М.: Канон+, 2008. — 384 с.
2. **Клепко С. Ф.** Українська царина філософії освіти [Текст] / С. Ф. Клепко // Практична філософія. — 2001. — № 1. — С.197–211.
3. **Терещенко Ю. І.** Філософія освіти та пошуки морально-етичного виховання [Текст] / Ю. І. Терещенко // Шлях освіти. — 2002. — № 3. — С. 11–15.
4. **Борзова А. В.** Экзистенциально-креативные аспекты феномена образования [Текст] / А. В. Борзова // Философия образования. — 2007. — № 2 (19). — С. 98–104.
5. **Андрейчук Н. В.** Философия образования и трансформации современной цивилизации [Текст] / Н. В. Андрейчук // Преподаватель XXI век. — 2007. — № 4. — С. 36–42.
6. **Гершунский Б. С.** Философия образования для XXI века: (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций) [Текст] / Б. С. Гершунский. — М.: Совершенство, 1998 — 608 с.
7. **Розин В. М.** Философия образования: Учебное пособие [Текст] / В. М. Розин, С. К. Булдаков. — Кострома: Изд-во КГУ, 1999. — 284 с.
8. **Зязюн І. А.** Філософські проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти [Текст] / І. А. Зязюн // Педагогіка толерантності. — 2000. — № 3. — С. 58–61.

Надійшла до редколегії 12.01.11

УДК 37. 504

Н. В. Семенюк

Хмельницький національний університет

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ЕКОФІЛОСОФСЬКОГО МИСЛЕННЯ ФАХІВЦІВ В СИСТЕМІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Висвітлюється авторський погляд щодо формування екофілософського мислення, екологічної свідомості молодих поколінь.

Що є однією із найголовніших задач на шляху подолання глобальної екологічної кризи та вирішення екологічного імперативу людства, і має стати гарантом на шляху формування особистості.

Ключові слова: екологічна освіта, високоморальні загальнолюдські цінності, міждисциплінарний підхід, антропоєкологічна проблематика, фундаменталізація освіти, екологія людини.

Освещается авторский взгляд на формирование экофилософского мышления, экологического сознания молодых поколений. Что является одной из главнейших задач на пути преодоления глобального экологического кризиса и решения экологического императива человечества, и должно стать гарантом на пути формирования личности.

Ключевые слова: экологическое образование, высоконравственные общечеловеческие ценности, междисциплинарный подход, антропоэкологическая проблематика, фундаментализация образования, экология человека.

Reveals the author's view regarding the formation of philosophical thinking, environmental awareness of young generations. What is one of the main problems in overcoming the global environmental crisis and solving environmental imperative of humankind, and should guarantee the formation of personality in the way.

Keywords: Environmental education, moral human values, interdisciplinary approach that anthropological problems, fundamentalization education, human ecology.

Екологічна освіта сьогодні розглядається як неперервний процес, що охоплює всі вікові, соціальні та професійні групи населення і ґрунтується на таких принципах:

- системність, систематичність і безперервність, що забезпечують організаційні умови формування екологічної культури особистості між окремими ланками освіти, – єдність формальної і неформальної освіти населення;

- орієнтація на ідею цілісності природи, універсальності зв'язків всіх природних компонентів і процесів;

- міждисциплінарний підхід до формування екофілософського мислення, що передбачає логічне поєднання й поглиблення системних природних знань, логічне підпорядкування різнобічних знань основній меті екологічної освіти;

- взаємозв'язок краєзнавства, національного і глобального мислення, що сприяє поглибленому розумінню екологічних проблем на різних рівнях;

- краєзнавчий принцип екологічної освіти має бути вдосконалений і покладений в основу;

- конкретність та об'єктивність знань, умінь та навичок;

- поєднання високопрофесійних екологічних знань з високоморальними загальнолюдськими цінностями, синтез природничо-наукових та соціогуманітарних знань.

Знання, як складова екологічної освіти, включають пізнавальні і діяльні компоненти навчання. Пізнавальні компоненти включають не

лише систему екологічних знань, а й визначають внутрішню культуру людини, формують готовність до активної свідомої діяльності щодо гармонізації стосунків у системі «Людина-суспільство-природа».

Сучасна екологічна освіта має базуватися на обов'язковості вивчення конкретно визначеної кількості, обсягів природничих і гуманітарних дисциплін на різних ступенях навчання і чітко визначеній оптимальній кількості понять і термінів на кожному рівні освіти, узгодженості і ясності щодо основних екологічних понять та термінів.

Базовими складовими екологічних знань мають бути сучасні уявлення про: біосферу та її структурні одиниці; екосистеми, їх біотичну структуру, генетичні типи, принципи класифікації; живу речовину та її роль в біосферних процесах; закономірності колообігів речовин, енергії та інформації; систему «людина-суспільство-біосфера-космос»; основні види антропогенного впливу на компоненти довкілля та їх негативні наслідки; основні глобальні, державні і регіональні екологічні проблеми та шляхи їх вирішення; економічні, законодавчі та нормативно-правові принципи раціонального природокористування; основи державної та регіональної екологічної політики тощо.

Зміст безперервної екологічної освіти та виховання повинен включати дві ланки – формальну і неформальну. До першої ланки відноситься загальна система освіти, яка існує в Україні на таких рівнях: дошкільна, шкільна, позашкільна, професійно-технічна, вища та післядипломна освіта. Друга ланка системи екологічної освіти та виховання має просвітній характер, формує екологічну свідомість і культуру населення (засоби масової інформації, церкви, громадські екологічні та просвітні об'єднання, партії та інш.).

Загальна екологічна освіта спрямована на підвищення екологічного компоненту загальної культури людини.

Дошкільна екологічна освіта повинна закласти фундамент нової неспоживацької філософії нації. Дитині треба усвідомити, що все живе, а не лише людина має рівне право користуватися благами природи. Дошкільна освіта, незважаючи на її коротку тривалість, найбільш відповідальний і важкий етап екологічної освіти.

Шкільна і позашкільна освіта, під час яких продовжується і поглиблюється процес екологічного світосприйняття, є надзвичайно важливим етапом в системі неперервної багатоступеневої екологічної освіти. За особливостями форм та методів освіти з врахуванням віку дітей, обсягу та рівня їх шкільних знань, шкільна освіта охоплює три рівні: початковий (1–4 класи), основний (5–9 класи) та старших класів (10–11 класи).

Екологічна освіта у професійно-технічних закладах має базуватися на змісті, формах та методах шкільної екологічної освіти та враховувати особливості впливу на довкілля конкретних галузей народного господарства.

Вища екологічна освіта спрямована, з одного боку, на завершення формування екологічної культури фахівців за різним фахом, і, з іншого боку, вона забезпечує підготовку спеціалістів із профільною вищою екологічною освітою чотирьох рівнів (початкова, базова і два рівні

повної вищої екологічної освіти), які відрізняються за ступенем глибини, ґрунтовності й специфікою підготовки спеціалістів.

В зв'язку з цим висока якість, правдивість, обґрунтованість, цілеспрямованість екологічних програм для засобів масової інформації є одним з головних факторів ефективної екологічної освіти. Навколишнє середовище в загальному вигляді може бути представлено моделлю, яка структурно складається з трьох взаємопов'язаних, взаємозалежних і взаємодіючих елементів: фізичне навколишнє середовище (атмосфера, гідросфера і літосфера); біологічне навколишнє середовище (тваринний та рослинний світ); людина і людське суспільство. Основними факторами, що зумовлюють зростання інтересу до антропоєкологічної проблематики, є нагальна потреба у визначенні і практичній реалізації нових науково обґрунтованих підходів до системного вивчення проблем планетарного масштабу «людина – навколишнє середовище» та «охорона природи». При збереженні традиційних, усталених підходів до розробки заходів, спрямованих на охорону живої і неживої природи від руйнівної діяльності людини, нині багатьма екологами пропонується і втілюється в життя принципово новий підхід, сутність якого полягає в розробці системи методів охорони оточуючого людину середовища в цілях збереження і зміцнення основного багатства планети – здоров'я людей. Оскільки за станом здоров'я населення (як сукупного узагальненого показника якості навколишнього середовища) визначається соціально-трудовий потенціал певного регіону чи країни в цілому.

Сучасну людину потрібно вивчати комплексно, як багатоаспектний складний об'єкт (фізіологічний, психічний тощо) у всій його глибині й складності фізичних можливостей, вроджених властивостей, індивідуальних ритмів, інтелектуального, трудового, емоційного та духовного потенціалу. Визначення потенційних можливостей людини з наступним їх узгодженням (чи відповідною корекцією) з впливом зовнішніх факторів є актуальною науково-практичною проблемою сьогодення. За наслідками її розв'язання можна створити прогностичну модель певного рівня достовірності можливих (рекомендованих) варіантів практичної діяльності конкретної людини з метою обґрунтованого планування її життєдіяльності.

В основу такої моделі слід зокрема покласти ритмічні коливання фізіологічних процесів людського організму, вплив біотичних і абіотичних факторів та ритміку природи.

Пріоритетним завданням вищої школи є підготовка висококваліфікованих фахівців, рівень теоретичних знань та практичних умінь яких повністю відповідав би вимогам сучасної ринкової економіки, забезпечував їх активну продуктивну життєдіяльність в умовах техногенного суспільства та дозволяв швидко професійну та психологічну адаптацію до мінливого оточуючого середовища.

Задачі, що виникатимуть перед майбутніми екологами під час їх практичної діяльності, настільки складні й різноманітні, що вимагають реалізації комплексного системного навчання, визначальними рисами

якого має стати фундаменталізація освіти, практична корисність набутих знань, умінь і навичок та вільне володіння численним сучасним різноманітним інструментарієм, де чільне місце відводиться інформаційним технологіям, зокрема, комп'ютерному експерименту та імітаційному моделюванню динамічних екологічних (у тому числі й екологічно небезпечних) процесів і явищ.

Підготовка таких спеціалістів передбачає освоєння ними низки навчальних дисциплін екологічного спрямування, які включено до Освітньо-професійної програми вищої освіти за професійним спрямуванням «ЕКОЛОГІЯ». Одним з таких курсів, що входять до циклу нормативних професійно-орієнтованих дисциплін, є «Екологія людини», що вивчається на другому чи третьому році навчання у вузі. Як відомо, екологія людини чи антропоєкологія є міждисциплінарною наукою, яка вивчає закономірності взаємодії людей з навколишнім середовищем, динаміку зростання народонаселення, збереження здоров'я, вдосконалення фізичних і психічних можливостей людини.

Об'єктом дослідження екології людини як галузі науки є система «людина – навколишнє середовище», а серед головних її завдань перш за все виділяють комплексне вивчення стану здоров'я людей та їх соціально-трудового потенціалу (у межах певних територіальних систем).

Навчальний курс «Екологія людини» має містити основні наукові факти і включати адаптований до навчального процесу інструментарій науки «Екологія людини» та методичну систему, яка забезпечує успішне опанування студентами на достатньому рівні визначеного обсягу знань, вироблення стійких первинних умінь і навичок, характерних для професійної діяльності сучасного інженера-еколога, формування в них здатності до швидкої безстресової професійної адаптації в умовах переходу від постіндустріального до інформаційного суспільства та саморозвитку і самоосвіти (як самостійного здобуття необхідних знань) після вивчення цієї дисципліни та після закінчення навчання у вузі і роботи як фахового дипломованого спеціаліста.

Нами з урахуванням реальних умов Хмельницького національного університету створено й експериментально апробується оригінальний навчальний курс «Екологія людини» (54 години), що складається з циклу лекцій (18 годин) та комплексних лабораторно-практичних занять (36 годин).

Концептуальною особливістю структурної побудови, відбору змісту освіти та організації практичного викладання курсу «Екологія людини» є максимальне наближення змістового наповнення курсу (теоретичних відомостей, вправ, завдань для практичних та лабораторних занять) до реальних потреб і завдань виробничої практики та наскрізне системне використання комп'ютерно-інформаційних технологій у всьому їх розмаїтті: як інструментального засобу підготовки навчально-методичного забезпечення викладачем; як засобу навчальної діяльності студента; як потужного багатofункціонального засобу унаочнення навчальної інформації, активізації пізнавальної діяльності студентів,

підвищення ефективності навчально-виховного процесу та організації його дієвого моніторингу та адаптивного управління.

У процесі відбору та конструювання змісту навчального курсу з екології людини враховано основну мету – дати студентам уявлення про причини виникнення, масштаби, можливі негативні наслідки, шляхи подолання сучасної кризи у взаємовідносинах між людським суспільством та навколишнім середовищем, а також сформуванню основні уміння і навички дослідницької діяльності майбутнього еколога.

Організація навчального процесу під час лекційних занять відбувається за усталеною схемою й не потребує докладного розгляду. Проведення лабораторного практикуму дещо відрізняється від традиційних форм і схем, оскільки він орієнтований на використання сучасних комп'ютерно-інформаційних та педагогічних технологій, характеризується гнучкістю організації навчального процесу та явною практичною спрямованістю його змістового наповнення з урахуванням сфери майбутньої професійної діяльності студентів-екологів.

Лабораторно-практичні заняття є одним з найефективніших видів організації навчальної діяльності студентів, за якої відбувається інтеграція теоретичних знань та практичних умінь і навичок у процесі навчально-дослідницької діяльності, спрямованої на групове чи індивідуальне вивчення й пояснення фактів, процесів і явищ навколишньої дійсності. При цьому такий вид організації навчальної діяльності студентів має найбільші потенційні можливості щодо практичної реалізації різноманітних форм і засобів інформатизації навчання. Тому розробці програмно-методичного забезпечення лабораторно-практичних занять було приділено найбільше уваги.

У процесі визначення структурної побудови та конструювання змісту лабораторного практикуму провідним дидактичним принципом обрано моделювання професійної діяльності еколога.

Моніторинг навчального процесу потребує постійного (чи періодичного) визначення рівня навчальних досягнень студентів. Зазначене є одним із факторів підвищення мотивації навчання студентів та вироблення педагогічних рішень викладачем щодо повторного освоєння та узагальнення певного навчального матеріалу, що підвищує ефективність усього навчально-виховного процесу у вузі. Організація поточного моніторингу навчального процесу за традиційною схемою вимагає значних часових і трудових затрат. Тому однією з актуальних задач організації сучасного навчального процесу є реалізація автоматизованого (комп'ютерно-орієнтованого) контролю знань із використанням останніх досягнень теорії тестування та новітніх інформаційних технологій.

Післядипломна екологічна освіта забезпечує неперервність екологічної освіти та включає систему підвищення кваліфікації та перепідготовки державних службовців, керівного складу підприємств, організацій, установ, підприємств за різними аспектами природоохоронної діяльності та раціонального використання природних ресурсів, екологічну освіту дорослих відповідно до потреб

особистості та ринку праці, а також підготовку фахівців-екологів найвищої кваліфікації – кандидатів і докторів наук у галузі екології та охорони навколишнього середовища, на базі провідних ВНЗ.

Неформальна екологічна освіта – це масова освіта та виховання всіх верств і категорій населення як зайнятого в виробничих і військових сферах діяльності, так поза цими сферами за допомогою планових заходів, засобів масової інформації (телебачення, радіо, газет, журналів, брошур, електронних засобів), організації постійно діючих стаціонарних і тимчасових та пересувних фотовиставок екологічного змісту, екологічних фестивалів (шкільних, вузівських, молодіжних), олімпіад, конкурсів, організації тематичних екологічних науково-популярних лекцій силами різних товариств охорони довкілля та громадських екологічних організацій, товариства «Знання», співробітників Міністерства екології та природних ресурсів України, Академії наук, викладачів вищих навчальних закладів та співробітників тощо. Крім того неформальній екологічній освіті населення мають сприяти театри, кіно, краєзнавчі музеї, релігійні установи, зоопарки, природничо-заповідні об'єкти, туристично-краєзнавчі організації.

За останні роки у освітянських системах світу, у т. ч. в Україні, відбулися суттєві структурні зміни, зумовлені швидким зростанням впливу сучасних інноваційних технологій на життєдіяльність суспільства. За даними закордонних експертів у XXI ст. кожний працюючий буде мати потребу у вищій освіті. Навчання такої кількості студентів навряд чи витримають бюджети навіть благополучних країн. Тому важливу роль за такої ситуації будуть відігравати саме нетрадиційні форми освіти. Дистанційне навчання – одна з форм екологічної освіти, яка об'єднує елементи усіх існуючих форм навчання на основі інформаційних технологій і систем мультимедіа. Це сукупність інформаційних технологій, яка забезпечує постачання студентам основного об'єму навчального матеріалу, інтерактивну взаємодію студентів та викладачів в процесі навчання, надання студентам можливостей самостійної роботи, а також оцінку знань, умінь, навичок в процесі навчання.

Використання засобів масової інформації для підвищення ефективності екологічної освіти і екологічної активності населення також має дуже важливе значення. Це пов'язане з великою оперативністю засобів масової інформації, а також їх можливістю впливати практично на все населення країни, формуючи громадську думку й відношення до тих чи інших процесів, об'єктів і явищ. Крім можливостей ефективного, оперативного і максимально широкого розповсюдження екологічної інформації, можливостей в домашніх умовах виконувати екологічний несобуч, засоби масової інформації мають ще й ту перевагу, що можуть оперативно попередити про екологічну небезпеку, навчати способам поведінки в умовах надзвичайних екологічних ситуацій, сприяти відведенню екологічних катастроф.

Для підготовки таких програм, як і для їх реалізації, повинні залучатися фахівці-екологи найвищої кваліфікації. Варто широко залучати до екологічного виховання також рекламно-комерційний

апарат, організувати публічні екологічні дискусії в робочих колективах на злободенні галузеві екологічні проблеми.

Програми розвитку і реалізації неформальної екологічної освіти, як і програми формальної екологічної освіти, повинні розглядатися й затверджуватися науково-методичною комісією Міносвіти і науки України.

Кожен з регіонів, а також основні галузі виробництва України повинні мати свою низку програм неформальної екологічної освіти відповідно до місцевих природних особливостей і екологічної ситуації.

Отже, формування екологічної культури особистості – досить складний, різнобічний та довготривалий процес, який включає оволодіння особистістю певною сумою знань про природу і вплив господарської діяльності на неї; осмислення та оцінку одержаної інформації і, як результат, – безпосередню дію у довкіллі, спрямовану на його охорону.

В аспекті зазначеного вище тісний взаємозв'язок формальної і неформальної системи екологічної освіти людини забезпечує сприятливі умови формування різнобічно розвинутої в екологічному розумінні особистості.

Бібліографічні посилання

1. Освітньо-професійна програма вищої освіти за професійним спрямуванням «ЕКОЛОГІЯ». Сукупність норм до обов'язкового мінімуму змісту та рівня підготовки бакалавра екології. – К.: Міністерство освіти і науки України, 1994. – 49 с.
2. **Барановський В. А.** Екологічний атлас України [Текст] / В. А. Барановський. – К.: Географіка, 2000. – 42с.
3. **Гуменюк О. Б.** Соціальна екологія і екологія людини: Програма курсу, методичні вказівки та контрольні завдання для студентів заочної форми навчання спеціальності «Екологія та охорона навколишнього середовища» [Текст] / О. Б. Гуменюк, Н. В. Семенюк. – Хмельницький: ТУП, 2001. – 50 с.
4. **Семенюк Н. В.** Екологія людини: Навчальний посібник [Текст] / Н. В. Семенюк. – Хмельницький: ТУП, 2002. – 171с.
5. **Дорошенко Ю. О.** Застосування професійно-орієнтованих завдань та інформаційних технологій у лабораторному практикумі з екології людини [Текст] / Ю. О. Дорошенко, Н. В. Семенюк // Комп'ютери в навчальному процесі: Матеріали 2-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції 29–30 жовтня 2002р. – Умань: Алмі, 2002. – С. 20–22.
6. **Семенюк Н. В.** Створення програмного та інформаційного забезпечення оцінювання знань студентів шляхом комп'ютерного тестування [Текст] / Н. В. Семенюк, Л. В. Кравчук, О. В. Гоголь; Збірник наукових праць. – № 20, ч. II. – Хмельницький: Видавництво Національної академії ПівУ, 2002. – С. 187–195.
7. **Гуржій А. М.** Навчальний підручник для 12-річної загальноосвітньої школи [Текст] / А. М. Гуржій, М. І. Бурда, В. П. Волинський // Освіта України. – № 22 (250). – 30 травня 2001 р. – С. 10.

8. **Матяш Н. Ю.** Зошит для лабораторних і практичних робіт з біології людини. – 8 кл [Текст] / Н. Ю. Матяш. – К.: Гала, 1997. – 64 с.
9. **Кузовникова Т. А.** Экология. Юнита 2. Экология человека [Текст] / Т. А. Кузовникова. – М.: Современный гуманитарный университет, 1999. – 93 с.

Надійшла до редколегії 27.01.11

УДК 130.3

А. В. Семушкин

Российский университет дружбы народов (г. Москва, Россия)

ЦЕННОСТНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПАРАДИГМЫ

Розглядається сутність та функція ціннісного виміру свідомості у системі освітньої парадигми. Увага автора концентрується на характеристичні своєрідності морально-естетичних ідеалів, а також їх ціннісної значущості у культурно-історичному процесі. Моральний та естетичний ідеали визначаються та оцінюються в їх епістемологічному та життєво-практичному вимірах.

Ключові слова: ціннісна свідомість, мораль, моральний ідеал, естетика, естетичний ідеал, нормативна етика, теоретична свідомість, практична свідомість, епістемологія, антропоморфізм.

Рассматривается существо и функция ценностного измерения сознания в системе образовательной парадигмы. Внимание автора концентрируется на характеристике своеобразия нравственно-эстетических идеалов, а также на их ценностной значимости в культурно-историческом процессе. Нравственный и эстетический идеалы определяются и оцениваются в их эпистемологическом и жизненно-практическом измерениях.

Ключевые слова: ценностное сознание, мораль, нравственный идеал, эстетика, эстетический идеал, нормативная этика, теоретическое сознание, практическое сознание, эпистемология, антропоморфизм.

The nature and functions of axiological measuring of consciousness in the system of education paradigm. The author pays attention on the characteristic of peculiarity of moral-aesthetic ideals and their axiological value in cultural-historical process. Ethic and aesthetic ideals are determined and valued in their epistemological and living-practical measuring.

Keywords: axiological consciousness, moral, ethic ideal, aesthetics, aesthetic ideal, normative ethics, theoretical knowledge, practical knowledge, epistemology, anthropomorphism